

Avrupa Birliği Bağlamında Türkiye-Rusya İlişkilerinin Geleceği

Esra HATİPOĞLU*

Özet

3 Ekim 2005 tarihi itibarıyla AB ile tam üyelik müzakerelerine başlayacak olması, Türkiye'yi iç hem de dış ilişkileri açısından mevcut politikalarını gözden geçirmek zorunda bırakacaktır. Bundan böyle, Türkiye'nin bölge politikalarını daha geniş anlamda AB (ikincil olarak da ABD) ile olan ilişkileri bağlamında yaratacağı sonuçları değerlendirmeden belirlemesi daha da zorlaşacaktır. Dolayısıyla, önümüzdeki dönemde Türkiye'nin genelde bölge ve özelde de Rusya politikasının bu ilişkiler çerçevesinde şekillenmesi beklenmektedir.

Bu makalenin konusunu da, Türkiye-Rusya ilişkilerinin geleceğinin, her iki ülkenin AB ile ilişkilerinin önümüzdeki yıllarda alacağı biçim ekseninde değerlendirilmesi oluşturacaktır. Öncelikle, Türkiye ve Rusya'nın AB ile ilişkilerinin karşılaştırmalı olarak analizi yapılacak, sonrasında da bu karşılaştırma neticesinde elde edilen veriler kullanılarak Türkiye-Rusya ilişkilerinin geleceği irdelenecektir.

Abstract

The Future of Turkish-Russian Relations in the context of the European Union

Turkey will start the accession negotiations with the EU on October 3, 2005. This process will force Turkey to re-examine both its internal and external policies. From then on, Turkey will not be able to pursue its regional interests by ignoring their implications especially for the EU (secondarily for the US). Thus, it is expected that, within the next decade, the Turkish regional policy in general, and Russian policy in particular will be determined within this context. In this paper, Turkish-Russian Relations in the context of the EU will be examined.

Giriş

AB Konseyi'nin, 17 Aralık 2004'de, Türkiye'nin, Avrupa Birliği (AB) ile 3 Ekim 2005'de tam üyelik müzakerelerine başlaması konusunda aldığı karar, kuşkusuz Türkiye için farklı ve zorlu bir dönemin başlayacağı anlamına gelmektedir. AB ile üyelik müzakerelerine başlayacak olması sebebiyle Türkiye hem içeride siyasi, ekonomik ve sosyal yapısını, hem de dış ilişkileri açısından mevcut politikalarını gözden geçirmek zorunda kalacaktır.

Önümüzdeki dönemde Türkiye'nin daha çok AB ile meşgul olması ve müzakere sürecine odaklanması beklenmektedir. Üye ülkeler için dahi dış ve güvenlik politikası henüz tam olarak ortaklaştırılmamış olsa da, müzakere sürecinde AB'nin, dış ve güvenlik politikasını AB ile uyumlaştırması konusunda Türkiye'ye belli bir ölçüde de olsa baskı yapma olasılığı mevcuttur.

Öte yandan, yine önümüzdeki on yıl içinde Türkiye'nin en köklü tarihsel müttefiki olan ABD ile son dönemde özellikle Irak ekseninde aksayan ilişkilerinin yeniden değerlendirilmesi süreci de önemli olacaktır.

Dolayısıyla, Türkiye, bölge politikalarını daha geniş açıdan AB ve ikinci olarak da ABD ile olan ilişkileri bağlamında yaratacağı sonuçları değerlendirmeden belirlemeyeceği bir noktaya gelmiştir. Önümüzdeki dönemde Türkiye'nin genelde bölge ve özelde de Rusya politikası bu ilişkiler çerçevesinde şekillenecektir. Rusya'nın ekonomik ve siyasi geleceği, Rusya-AB ve Rusya-ABD ilişkilerinin gidişatı da Türkiye-Rusya ilişkilerini etkileyecek potansiyeldedir.

1990'lı yılların başından itibaren Türkiye-AB özelinde, Türkiye-Batı ilişkileri incelendiğinde, özellikle ilişkilerin gerginleştiği dönemlerde, Türkiye'nin sürekli Orta As-

* Yrd. Doç.Dr., Marmara Üniversitesi Avrupa Topluluğu Enstitüsü Öğretim Üyesi.

ya, Kafkasya, Rusya bağlamında Doğu kartını oynama ve Avrupa-Asya karışımı kimliğinin Asya tarafını öne çıkarma eğiliminde olduğu ve hatta bunun pek çok siyasetçi, akademisyen, bürokrat tarafından da rahatça dile getirildiği gözlemlenmektedir.

Ancak, Türkiye'nin daha önce uyguladığı ve AB ile zorlu dönemler geçirdiğinde hatırlamayı seçtiği bölge politikasını gözden geçirmesi şarttır. Türkiye açısından paralel yürütülebilecek ilişkilerin alternatif ilişkiler gibi değerlendirilip birbirlerine karşı kullanılması doğru değildir. Türkiye, en azından bulunduğu jeopolitik konum dolayısıyla, her halükarda, çok yönlü dış politika üretmesi ve uygulaması gereken bir ülkedir.

Bu bağlamda, Türkiye ile AB ilişkisinin basit bir işbirliği değil bir bütünleşme projesi olduğu gerçeği açık olsa da Türkiye'nin AB ile ilişkilerini yanlış değerlendirmemesi gerekmektedir. Türkiye'nin AB'ye girmesinin önemli bir şartı da ona diğer aday ya da üye ülkelerin sağlayamayacağı bir katma değer getirmesidir. Bu katma değeri Türkiye, Kafkaslar, Rusya, Orta Asya, Ortadoğu, Körfez ve Akdeniz bölgesinde oynayacağı etkin rollerle sunabilir. AB'ye dahil olmanın önemli bir yolu da Türkiye'nin bölgesinde güçlü ve itibarlı bir ülke olmasından geçmektedir.

17 Aralık Zirvesi'nin hemen ertesinde gerçekleştirilen Başbakan Erdoğan'ın Suriye ziyareti, Dışişleri Bakanı Abdullah Gül'ün İsrail ve Filistin ziyaretleri ve yine Başbakan Erdoğan'ın Rusya gezisi AB yolunda ilerleyen Türkiye'nin önümüzdeki dönemde, yukarıda öngörüldüğü biçimde, bölge gücü olma stratejisine dayalı çok yönlü bir dış politika izleneceğinin sinyallerini vermektedir.

Türkiye-Rusya ilişkilerinin geleceği, hiç şüphesiz, bu stratejinin en önemli boyutlarından birini teşkil edecektir.

Türkiye ve Rusya'nın AB ile İlişkilerinin Karşılaştırmalı Analizi

AB'nin Rusya'ya ilişkin politikası temelde, Rusya'nın AB'ye üye olmayacağı varsayımı üzerine şekillenmekte-

dir. Rusya'nın AB'ye üye olmak gibi bir isteği bulunmamakta, AB içinse, bu konu zaten hiç mümkün gözükmemektedir. AB-Rusya ilişkilerinin hukuki temelini 1997 yılında yürürlüğe giren Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması¹ ve 1999 yılında AB tarafından yayınlanan Rusya hakkında Ortak Strateji Belgesi² oluşturmaktadır. Ancak bunların tam olarak uygulanabildiğini söylemek mümkün değildir. Mayıs 2000'den bu yana gerçekleştirilen on AB-Rusya Zirvesi'nde³ de ciddi bazı ekonomik ve siyasi girişimlere rağmen, fikir alışverişinden öteye gidilememiş ve bu girişimlerin uygulanabilirliği konusunda yeterince ilerleme sağlanamamıştır.

Türkiye ise, Temmuz 1959'da, kuruluşundan çok kısa bir süre sonra Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET)'na ortak üye olmak için başvurmuş ve Türkiye ile Topluluk ilişkileri, 12 Eylül 1963 tarihinde imzalanan Ankara Anlaşması⁴ ile resmiyet kazanmıştır. Nihayetinde, Türkiye, Helsinki Zirvesi'nde⁵ aday ülke olarak ilan edilmiş, 6 Ekim 2004'te yayınlanan Türkiye İlerleme Raporu⁶ ile de AB Komisyonu, Türkiye'nin Kopenhag siyasi kriterlerini yerine getirdiğini belirterek Aralık 2004'te yapılan AB Zirvesi'nde bir araya gelecek olan üye ülkeler devlet ve hükümet başkanlarına Türkiye ile müzakerelerin başlatılması doğrultusunda tavsiyede bulunmuştur. 16-17 Aralık 2004'deki AB Zirvesi'nde⁷ de Türkiye ile üyelik müzakerelerinin 3 Ekim 2005'de başlatılması kararlaştırılmıştır.

Öte yandan, Rusya'nın, en azından kısa ve orta vadede, kendi mevzuatını ya da iç yapısını AB standartlarına tek taraflı olarak uyumlaştırma ya da yakınlaştırma çabası içinde olmayacağı açıktır.⁸

Oysa, Türkiye'nin Avrupa Birliği müktesebatına uyumu konusu daha 1963 yılında imzalanan Ankara Anlaşması ile gündeme gelmiş, 1 Ocak 1996 tarihinde gerçekleştirilen Gümrük Birliği⁹ ile de, Gümrük Birliği kapsamına dahil konularda hızlanarak devam etmiştir. Helsinki Zirvesi'nde Türkiye'nin AB'ye adaylığının teyit edilmesi ile üyelik müzakerelerine başlamanın öncelikli şartı olması sebebiyle daha çok siyasi kriterler tartışılmıştır. Ancak müzakerelerin başlaması ile birlikte Kopenhag kriterlerinin ikinci ve üçüncü bölümünü oluşturan ekonomik kriterler ve müktesebat uyumu öncelikli olacaktır.

1 "Agreement on Partnership and Cooperation", http://europa.eu.int/comm/external_relations/ceeca/pca/pca_russia.pdf; COM(94), 257, 15 Haziran 1994.

2 "Common Strategy of the European Union of 4 June 1999 on Russia", http://europa.eu.int/comm/external_relations/ceeca/com_strat/russia_99.pdf; OJL 157, 24 Haziran 1999; Katlijn Malfliet, "The European Union and Russia: Towards a Common Strategy?", <http://www.edc.spb.ru/conf2002/malflietk.html>.

3 Moskova-29 Mayıs 2000; Paris-30 Ekim 2000; Moskova-17 Mayıs 2001; Brüksel-3 Ekim 2001; Moskova-29 Mayıs 2002; Brüksel-11 Kasım 2002; St. Petersburg-31 Mayıs 2003; Roma-6 Kasım 2003; Moskova- 21 Mayıs 2004; Lahey-25 Kasım 2004. Bir sonraki zirvenin 10 Mayıs 2005 tarihinde Moskova'da yapılması planlanmaktadır.

4 EEC-Turkey Association Agreement (1963), Official Journal, sayı:217, 29 Aralık 1964.

5 European Council, Presidency Conclusions, Helsinki European Council, 10-11 Aralık 1999, <http://www.europa.int/council/off/declu/dec99/index.htm>.

6 2004 Regular Report on Turkey's Progress Towards Accession, COM (2004), 656 final, 6 Ekim 2004.

7 European Council, Presidency Conclusions, Brussels European Council, 16-17 Aralık 2004, http://europa.eu.int/european_council/conclusions/index_en.htm.

8 "The Enlarged European Union and its Eastern Neighbours: Problems and Solutions", Policy Briefs, <http://www.osw.waw.pl/en/epub/epunkt/2003/10/031029.htm>.

9 EU-Turkey Customs Union, http://europa.eu.int/comm/enterprise/enterprise_policy/gov_to_gov_otherdialog/candidate_countries/turkey/

Rusya, AB ile ilişkisi konusunda işbirliğinin eşit taraflar arasında geliştirilmesi hususuna büyük önem vermekte ve bunu her fırsatta dile getirmektedir. AB ile ilişkiler, Rusya tarafından daha çok bir dış politika konusu olarak değerlendirilmektedir. Türkiye ise, AB'nin genişleme perspektifi içinde yer alan bir ülkedir ve aday ülke olarak Kopenhag kriterleri bağlamında değerlendirmeye tabi tutulmaktadır. Özellikle müzakerelere başladıktan sonra, Türkiye'nin AB'yi bir dış politika konusu olarak görmesi mümkün değildir. Aksine, AB'yi içselleştirmesi gerekmektedir çünkü Türkiye'nin AB ile ilişkisi, parametreleri işbirliğinden oldukça farklı olan bir bütünleşme projesidir.

AB ve Rusya, her şeyden önce, insan hakları, demokrasi, hukukun üstünlüğü ve sosyal adalet gibi kavramların tanımı, önceliği ve uygulanması konusunda aralarındaki anlayış farklılıklarını giderememiştir. AB'nin, özellikle Putin döneminde devletin merkezileştirilmesi politikalarına öncelik verilmesi, karar-alma sürecinde devlet-dışı aktörlerin etkinliklerinin azaltılması, Çeçenistan konusundaki tutum, oligarklar ile mücadelede izlenen strateji ve medyanın tümüne yakınının devlet tarafından kontrol edilmeye başlanması gibi anti-demokratik gelişmeler ve uygulamalar¹⁰ hakkında eleştirel tutumunu sürdüreceği öngörülebilir bir gerçektir.

Türkiye'nin inişli çıkışlı devam eden AB'ye üyelik sürecinde de, Türkiye ve AB arasında özellikle Kopenhag siyasi kriterlerinin tanımı ve içeriği konusunda problemler yaşanmıştır. Bu farklar son dönemde giderilmiş gibi gözükse ve geçtiğimiz dönemde birbiri ardına çıkarılan uyum paketleri ile Kopenhag siyasi kriterlerine uyum konusunda önemli adımlar atılmışsa da, AB'nin, Türkiye açısından siyasi kriterlerin değerlendirilmesinde en önemli unsurlardan birisi olan "uygulamaya" yönelik çalışmalarından hâlâ tatmin olduğunu söylemek mümkün değildir.¹¹

AB ülkelerindeki pek çok politika belirleyici ve ka-

muoyu için Rusya hala bir Avrupa ülkesi değil "öteki"dir. Bu inanışın karşı yansıması, bazı Rus politikacılarının görüşlerinde ve Rus toplumunun belli bir kesiminde de görülmektedir. Aynı sorun üyelik sürecine dahil olmasına rağmen, Türkiye için de mevcuttur. Dahası, Türkiye'nin Müslüman bir ülke olması durumu daha da karmaşık hale getirmektedir. Dolayısıyla, Türkiye ve Rusya'nın ortak sayılabilecek bir yönü, farklı dönemlerde pek çok Batılılaşma süreçlerinden geçmiş olmalarına rağmen, hala her ikisinin de Avrupa'ya (hem coğrafi hem de ortak değerlerin paylaşılması açısından) aitliğinin tartışılır olmasıdır.¹²

17 Aralık Zirvesi öncesi ve sonrasında Türkiye'nin AB üyeliğine yönelik yapılan tartışmalar da bu durumu kanıtlar niteliktedir. Her iki ülkenin de, AB tarafından özümselemeyecek kadar büyük ülkeler (özellikle mevcut durumda karar-alma sürecinde oy oranlarının nüfusa göre belirlenmesi dolayısıyla) olarak algılanması ve bu ülkelerin üyeliği halinde "AB'nin artık eski AB olmayacağını" sık sık dile getirilmesi de konunun bir başka boyutunu oluşturmaktadır.¹³

Rusya ve AB'nin, Rusya'nın iç işleri, özellikle de içerde uyguladığı siyasi ve ekonomik politikalar ile Çeçen sorununa yaklaşımı konusundaki farklı tutumları da taraflar arasındaki sorunları körüklemektedir. Rusya egemenliğinden feragat etmeden ve bulunduğu durumundan taviz vermeden AB ile ilişkileri derinleştirme istegindedir.¹⁴ Rusya'nın AB'den beklediği tavır açıktır: "Sevecekseniz Rusya'yı mükemmel olmayan yanlarıyla da sevin, mükemmel olanı zaten herkes sever." Rusya'nın AB'ye üyelik niyetinin olmaması da Rusya konusunda AB'nin en güçlü dış politika silahlarından biri olan "belli koşullar karşılığı üyelik perspektifi ve neticesinde yaptırım" silahını da etkisiz kılmaktadır.

Ancak hem Rusya, hem de aralarında ayrıcı noktalar olduğu kadar, yakın işbirliğini gerektiren hususların da mevcudiyetinin farkındadırlar. AB ile Rusya'nın birbirlerini tamamlayan nitelikteki ekonomik yapıları ve ti-

10Brian, Taylor, "Putin's State Building Project-Issues for the Second Term", PONARS Policy Memo, sayı:323, Kasım 2003; Nikolai Sokov, "Foreign Policy under Putin: Pro-Western Pragmatism might be a Greater Challenge to the West", <http://cns.miis.edu/cres/sokov.htm>; Erhan Büyükkakıncı, "Vladimir Putin Dönemi Rus Dış Politikasına Bakış: Söylemler, Arayışlar ve Fırsatlar", Değişen Dünyada Rusya ve Ukrayna der. Erhan Büyükkakıncı, Ankara, Phoenix Yayınevi, Eylül 2004, s.156-163.

11 O'Rourke, Breffni, "EU: Report Underscores Turkey's Progress, but Notes Much Work Still to be Done", http://www.eurasianet.org/departments/insight/articles/eav/110603a_pr.shtml, 6 Kasım 2003; Senem Aydın ve Fuat Keyman, "European Integration and the Transformation of Turkish Democracy", Centre for European Studies (CEPS) Working Paper, sayı:3, Ağustos 2004; Hughes, Kirsty, "The Political Dynamics of Turkish Accession to the EU: A European Success Story or the EU's Most Contested Enlargement?", Swedish Institute for European Policy Studies, sayı:9, Aralık 2004; Boland, Vincent, "Still a Lot to do before EU Entry, says Turkey's PM", Financial Times, 20 Aralık 2004; Boland, Vincent, "After 41 Years, Gulf Still Divides Turkey and Europe", Financial Times, 18 Aralık 2004.

12Alexander Rahr, "EU does not Want Russia Walking on its European Lawn", <http://www.rosbaltnews.com/print/print?cn=63200>, 30 Haziran 2003; Spiteri, Sharon, "Bolkestein Says Turkey should Stay Outside EU", <http://www.xakbroker.com/main/newsshow.asp?id=20176>, 8 Mart 2004; Viatcheslav Morozov, "Inside/Outside: Europe and the Boundaries of Russian Political Community", <http://www.csis.org/ruseura/ponars/workingpapers/023.pdf>, Ekim 2004; Boland, Vincent, "After 41 Years, Gulf Still Divides Turkey and Europe", Financial Times, 18 Aralık 2004.

13 Boland, Vincent, "Turkey is Becoming a Re-Religious Society and Trying to Join a Post-Religious Europe", Financial Times, 5 Ekim 2004; Giscard d'Estaing, Valerie, "A Better European Bridge to Turkey", Financial Times, 25 Kasım 2004; Spiteri, Sharon, "Bolkestein Says Turkey should Stay Outside EU", <http://www.xakbroker.com/main/newsshow.asp?id=20176>, 8 Mart 2004; Reuters, "Bot Says Big Chance EU Referendums Exclude Turkey", 19 Aralık 2004.

14 Tapani Kaakkuriniemi, "Enlargement Meets Russia: A Country too Different, too Eastern for the EU?", <http://www.edc.spb.ru/conf2001/Kaakkuriniemi.html>; Lunskaya, Lana, "Inconsistencies in Accession European Union-The Case of Uneasy Neighbours", http://www.eucencenter.scrippscol.edu/eu_events/paper/panel17/lana_lunskaya.html; Dov Lynch, "Russia's Strategic Partnership with Europe", The Washington Quarterly, cilt:27, sayı:2, Bahar 2004, s.103-104.

cari ilişkileri de siyasi, sosyal ve beşeri alandaki ilişkilerini güçlendirici niteliktedir.¹⁵

Bu bağlamda, öncelikle AB-Rusya ilişkilerinin ticari boyutu önemlidir. Taraflar, Rusya'nın Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)'ne giriş müzakereleri¹⁶ dahil, yatırım ve ticaret alanlarında aralarındaki sorunların çözümüne ilişkin çalışmalarını sürdürmektedir. AB, Rusya'nın temel ticaret ortağıdır ve Rusya'nın tüm ticaretinin %50'den fazlasını AB ile gerçekleştirilen ticaret oluşturmaktadır. Rusya ise, AB'nin beşinci (ABD, İsviçre, Çin ve Japonya'dan sonra) büyük ticaret ortağıdır ve Rusya'nın AB'nin toplam ticaretindeki payı %5'dir. Rusya, AB'nin petrol ihtiyacının yaklaşık %20'sini karşılarken, AB de Rusya için önemli bir teknoloji, know-how ve yatırım kaynağıdır. 2003 yılında Rusya ekonomisine yapılan 15 milyar dolarlık yatırımın sadece %12'si ABD'den gelmiştir ve yaklaşık üçte ikisi (dörtte biri Almanya'dan olmak üzere) ise Avrupa kökenlidir. AB-Rusya Enerji Diyalogu'nun geliştirilmesi de AB'nin öncelik verdiği hususlar arasındadır.¹⁷

Rusya'nın AB ile ilişkisinin bir başka önemli boyutu da, 1997 yılında Finlandiya'nın öncülüğünde gerçekleştirilen "Kuzey Boyutu"¹⁸ oluşturmaktadır. Kaliningrad bölgesi¹⁹ ile ilgili projeler üretilmeye de ilk önce bu politika çerçevesinde başlanmış ve Polonya ve Litvanya'nın üyelikleri sonrası ve AB ile Rusya'nın, Kaliningrad bölgesi bağlamında yaşanması muhtemel sorunları (kişilerin transit geçişleri, özel transit geçiş rejimlerinin oluşturulması ve kolaylaştırılmış seyahat dokümanlarının hazırlanması konularında) daha kolay çözüme kavuşturması sağlanmıştır.

Yine, AB, 1991 yılından bu yana, Rusya'ya TACIS (Bağımsız Devletler Topluluğu Ülkelerine Teknik Yardım) programı çerçevesinde, piyasa ekonomisine geçişi ve demokrasi ve hukukun üstünlüğünü teşvik etmek için kullanılmak üzere, 2.6 milyar Euro'dan fazla kaynak ayırmıştır.²⁰ Rusya'nın, Komisyon'un 2007 yılından itibaren Komşuluk Politikası'ndan doğan harcamaları karşılamak üzere kullanmaya başlayacağı mali araç olan "Yeni Komşuluk Aracı"ndan da yararlanma hakkı olacaktır.

Türkiye ise, AB'ye üyelik hedefi dolayısıyla yukarıda belirtildiği şekilde Kopenhag kriterlerini yerine getirmekle mükelleftir ve Kopenhag kriterlerinin temelini de aday ülkelerin içişlerine ait konular oluşturmaktadır. Yine, AB'ye üyelik, üye ülkenin gönüllü olarak egemenliğinin bir kısmını kendi adına kullanmak üzere belli kurumlara devrini de gerektirmektedir. Öte yandan, ticari ilişkiler bağlamında Türkiye, tam üye olmadan AB ile Gümrük Birliği gerçekleştiren ilk ve tek ülke olmuştur. Türkiye de Helsinki öncesinde Ankara Anlaşması bağlamında mali protokollerden, Avrupa-Akdeniz Programı çerçevesinde MEDA I'den, deprem yardımından, az da olsa Gümrük Birliği sürecinde öngörülen yardımlardan, Helsinki sonrasında da MEDA II ve Gümrük Birliği'nin güçlendirilmesine ilişkin bazı yardımlardan yararlanmıştır. Türkiye'nin, önümüzdeki dönemde de katılım-öncesi strateji kapsamındaki yardımlardan yararlanması öngörülmektedir. Bu yardımlar öncelikle kurumsallaşma (müktesebatın uygulanmasında ve ekonomik ve toplumsal kaynaşma gibi AB politikalarına katılmak için hazırlık yapılmasında Türkiye'ye destek vermeye yönelik yardım) ve yatırım (müktesebat ile uyumu sağlamak için gereken düzenleyici altyapıyı kurmak veya güçlendirmek için yatırımlar ve müktesebat ile ilgili dolaysız yatırımlar) konularına yoğunlaşacaktır.²¹

Öte yandan, AB'nin, Mayıs 2004'de on yeni üyeyi bünyesine katarak genişlemesinin bir sonucu olarak komşu olduğu ya da yakınlaştığı Ukrayna, Beyaz Rusya, Moldavya, Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan'ı, 2002 yılından itibaren geliştirdiği yeni Avrupa Komşuluk Politikası'na dahil etmesi, AB ve Rusya'nın "yakın çevrelerinin" çakışmasına sebep olmuş ve bu durum, eski Sovyet alanında taraflar arasında yeni bir jeopolitik rekabete yol açabilecek ortam yaratmıştır.²² Bu durum, daha Kasım ve Aralık aylarında Ukrayna'da yapılan tartışmalı başkanlık seçimlerinde kendini göstermeye başlamıştır.²³

İkili ilişkilerin varlığı, önemi ve önceliği yadsınmadan, aslında, Rusya da bu Politika'ya dahil edilmiştir ancak Rusya'nın, büyük nüfus ve toprak potansiyeli, ener-

15 Philip Hanson, "Russia-EU Economic Relations: Dimensions and Issues", <http://www.crees.bham.ac.uk/events/PHanson.pdf>; Henning Tewes ve Heather Grabbe, "The EU's New Neighbourhood: Strategies for an Eastern Policy for the Enlarged Union", *Think-Tank Forum*, Varşova, 29 Haziran-1 Temmuz 2003.

16 Rusya'nın Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)'ne girişi kapsamında, ikili piyasa giriş müzakerelerini tamamlayan anlaşma, 21 Mayıs 2004'de, AB Ticaret Komiseri Pascal Lamy ve Rusya Ekonomik Kalkınma ve Ticaret Bakanı German Gref tarafından Brüksel'de imzalanmıştır.

17 Charles Grant ve Katinka Barysch, "The EU-Russia Energy Dialogue", CER Briefing Note, Mayıs 2003.

18 Bu kavram, Kuzey ülkeleri ve bölgesi ile (Baltık Denizi ve Kuzey Rusya dahil) AB arasında doğal kaynakların etkin kullanımından, çevre ile ilgili problemlerin çözümüne, nükleer güvenlik, organize suçların ve uyuşturucu ticaretinin önlenmesine kadar geniş bir yelpazede işbirliği ortamının yaratılması konusunu ifade etmekte ve AB'nin Kuzey'e karşı daha tutarlı ve etkin politikalar oluşturma fikrini işlemektedir.

19 "The Northern Dimension- EU Support to Kaliningrad", http://europa.eu.int/comm/external_relations/north_dim/kalin/index.htm.

20 "The EU's Relations with Russia", http://europa.eu.int/comm/external_relations/russia/intro/index.htm.

21 AB Mali İşbirliği, <http://www.deltur.cec.eu.int/AB3E14-LEM.doc>.

22 "EU-Russian Relations: Heading for Crisis?", <http://www.viewswire.com/index.asp?....>

Victor Yasmann, "Analysis: Russia and the EU—A Problematic Future".

23 Andrey S. Makarychev, "Europe's Eastern Dimension: Russia's Reaction to Poland's Initiative", PONARS Policy Brief, Memo:301, Kışım 2003; Katinka Barysch ve Charles Grant, "Russia, the EU and Ukraine: Not a Tug of war", Centre for European Reform (CER) Briefing Note, 1 Aralık 2004.

ji kaynakları ve uluslararası alanda sahip olduğu özel statü sebebiyle, AB tarafından, bu politikaya dahil edilen diğer ülkelerden herhangi biri gibi değerlendirilmesi mümkün değildir. Dahası, Rusya'nın katılımını sağlamaksızın, AB'nin diğer doğu komşularına karşı kapsamlı ve uygulanabilir bir politika geliştirebilmesi de imkansızdır.

Avrupa Komşuluk Politikası, "üyelik" öngörmüyordu ancak oluşum aşamasında genişleme mantığı ile yapılandırılmıştı. Ortak değerlere (demokratik değerler gibi) önemli bir atıf yapıyordu ve karşılıklı işbirliği, paylaşılan değerlerin ortaklığı üzerine temellendiriliyordu. Yine, "koşulluluk ilkesi" önemli bir yer tutuyordu. Bu ilke, Avrupa Komşuluk Politikası'nın ülkelere göre uygulanmasındaki çeşitliliğin de temel nedeni olacaktı. Politikaya dahil ülkeler, ortaklık amaçlarını ve koşullarını yerine getirme konusunda kat edecekleri mesafelere göre "ödüllendirileceklerdi".

Avrupa Komşuluk Politikası siyasi diyalog ve reformlardan, ticarete, adalet ve içişlerinden enerji, ulaştırma, çevre ve bilgi toplumundan, sosyal politikalara kadar pek çok alanı kapsıyordu. Öngördüğü ekonomik amaç ve bütünleşme düzeyi (AB iç pazarı ile bütünleşme) de oldukça iddialıydı. AB'nin genişleme politikasına paralel yürüttüğü mali destek politikasının bir benzeri Avrupa Komşuluk Politikası için de öngörülmüştü. Bu Politika çerçevesinde ortak ülkeler, AB Programlarına katılabilecek, bölgesel, bölge-içi ve sınır-aşan işbirliği geliştirebilecekti.²⁴

Türkiye, üyelik sürecinde ilerlemesi sebebiyle, Avrupa Komşuluk Politikası'na dahil değildir. Ancak müzakereler süresince, Türkiye'nin de, Politika anlamında olmasa bile coğrafi anlamda içinde bulunacağı bu bölgeye ilişkin AB politikalarının geliştirilmesi ve uygulanmasında önemli roller üstlenmesi mümkün olabilecektir. Dahası, son gelişmeler çerçevesinde, Ukrayna'nın, AB'nin, üyelik dışında bir yol öneren Komşuluk Politikası ile yetinmeyeceği ve bu bağlamda, özellikle de Türkiye örneğinden hareket ederek, AB'ye üyelik konusunda, Polonya ve Litvanya gibi üye ülkelerin de desteğini arkasına alarak, ısrarcı olacağı daha fazla konuşulmuştur. Bu durum da, önümüzdeki dönemde Türkiye ve Ukrayna'nın AB bağlamında zaman zaman karşı karşıya gelebileceği-

nin sinyallerini vermektedir.²⁵

Görüldüğü üzere, Türkiye ve Rusya'nın AB ile ilişkileri farklı yönlerde ve farklı parametreler bağlamında ilerlemektedir. AB'nin Mayıs 2004'de eski Sovyet etkisi ve alanındaki ülkeleri içine alacak şekilde genişlemesi, Rusya ve AB'yi ilişkileri daha uzun vadeli bir perspektife yayma, daha güçlü bir siyasi irade taşıma ve ortaklaşa çalışma alanlarını çeşitlendirme konusunda teşvik etmiştir. Ancak, mevcut tutumlarını değiştirmemeleri halinde, hem Avrupa Komşuluk Politikası kapsamında hem de ikili ilişkilerde, Rusya-AB ilişkilerinin yakın gelecekte de konjonktüre bağlı olarak değişen, olgun olmayan bir ortaklık ve soğuk barış arasında gidip gelen bir seyir izleme olasılığı yüksektir.

Öte yandan, Türkiye 16-17 Aralık 2004'deki Brüksel Zirve'sinde Türkiye ile müzakerelerin başlatılması yönünde çıkan karar, Türkiye'de birçok alanda adımlar atılmasını zorunlu kılacaktır. Yine bu dönemde, AB'nin Türkiye için artık bir dış politika konusu değil, doğrudan doğruya toplumun her kesimini etkileyecek bir bütünleşme projesi olduğunun anlaşılması ve içselleştirilmesi zorunlu hale gelecektir.²⁶ Müzakere sürecinde yaşanacak bu değişim, hiç kuşkusuz, Türkiye'nin genelde bölge ülkeleriyle, özelde de Rusya ile ilişkilerini farklı yönde etkileyecektir.

Türkiye-Rusya İlişkilerinin Mevcut Durumu

Jeopolitik konumları ve tarihi geçmişleri itibarıyla, Türkiye-Rusya ilişkileri, zamana ve konjonktüre bağlı olarak her ne kadar çatışma ve işbirliği karşılığında hareket etme potansiyali gösterse de, Türkiye'nin, 1990'ların başında bölgede edinmeye çalıştığı liderlik rolünü tam olarak üstlenememesi, Mavi akım projesi, doğalgaz alışverişi ve pek çok farklı sektörde gelişen ekonomik işbirliği (enerji, yatırımlar, müteahhitlik işleri, bavul ticareti, turizm gibi), her iki ülkenin de aralarındaki işbirliğine zarar verecek girişimlerde bulunmasına engel olacak şekilde hareket etmesine sebep olmuştur.

Öte yandan, 2000 yılında yürürlüğe giren ve "dış politikada ekonomik faktörlere (silah satışı ve özellikle enerji) öncelik verilmesini" öngören "Rusya Federasyonu

24 Henrik Lesaar, "Wider Europe-A Ring of Friends?", Europe Infos, sayı:55, Aralık 2003; Michael Emerson, "Two Cheers for the European Neighbourhood Policy", http://www.ceps.be/Article.php?article_id=338&, Ocak 2004; Heater Grabbe, "How the EU should Help its Neighbours", CER Policy Brief, Haziran 2004; Marise Cremona, "The European Neighbourhood Policy: Legal and Institutional Issues", Center on Democracy, Development, and the Rule of Law(CDDRL) Working Papers, sayı:25, 2 Kasım 2004; Michael Emerson, "European Neighbourhood Policy: Strategy or Placebo?", CEPS Working Document, sayı 215, Kasım 2004.

25 Grzegorz Gromadzki, Oleksandr Sushko, Marius Vahl, Kataryna Wolczuk ve Roman Wolczuk, "Ukraine and the EU after the Orange Revolution", CEPS Policy Brief, sayı:60, Aralık 2004.

26 Heater Grabbe, "From Drift to Strategy: Why the EU should Start Accession Talks with Turkey", CER Essays, Temmuz 2004; Sarah Repucci, "The EU Membership Question: Now Should be Turkey's Time", http://www.eurasianet.org/departments/insight/articles/eav070104_pr.shtml, 1 Temmuz 2004; Heater Grabbe, "When Negotiations Begin:The Next Phase in EU-Turkey Relations", CER Essays, Kasım 2004; Financial Times, "Editorial: A Date with Turkey", 18 Aralık 2004; Reuters, "Turkey Braces for Harsh Reality of EU talks", 19 Aralık 2004.

Dış Politika Konsepti”²⁷ de bu yeni duruma zemin hazırlar niteliktedir.

2000’li yıllarda bölgede artık, 1990’ların başındaki şekliyle, bir ABD-Türkiye-Azerbaycan-Gürcistan / Rusya-İran-Ermenistan karşıtlığından söz etmek de mümkün değildir. Rusya ile Türkiye arasındaki ilişkinin merkezi de, zaman içinde, “karşı tarafı tehdit ve rakip olarak görme” noktasından karşılıklı çıkarların uyumlaştırılabilceği “değerli bir ortak” olarak görme noktasına doğru kaymıştır.

Bu bağlamda, 16 Kasım 2001’de Türkiye ve Rusya arasında New York’ta “Avrasya’da İşbirliği Eylem Planı (İkili İşbirliğinden Çok Boyutlu Ortaklığa)”²⁸ isimli bir belge de imzalanmıştır. Dışişleri Bakanları düzeyinde imzalanan bu plan, uzun süre hayata geçirilememiş ancak Rusya Devlet Başkanı Putin’in 6-7 Aralık’ta gerçekleştirdiği Türkiye ve Başbakan Tayyip Erdoğan’ın 10-12 Ocak’taki Rusya ziyaretleri ile yeniden ivme kazanmıştır.

Eylem Planı’nın önemli bir unsuru, Avrasya bölgesinin iki önemli ülkesi olan Rusya ve Türkiye’nin, bölgede barış, istikrar ve sürdürülebilir kalkınmanın yanı sıra uluslararası hukukun, demokrasinin ve insan haklarının güçlendirilmesi yollarını değerlendirme konusunda hemfikir olduklarının vurgulanmasıydı. Dahası, bu ortak anlayış ve yeni işbirliği olanaklarının, Türkiye-Rusya ikili ilişkilerine yeni bir çok boyutluluk kazandıracağını da altı çiziliyordu.

Bu bağlamda, son iki üst düzey ziyaretler de değerlendirildiğinde, Türkiye ile Rusya arasında özellikle ekonomik (enerji, Boğazları bypass edecek boru hatlarının inşası, yatırım vs.) ve askeri (helikopter ihalesi) alanlarda işbirliğinin öne çıktığını söylemek mümkün olabilir. Her iki ülke arasında siyasi alandaki ilişkiler de, terörizme (Kafkasya’da yaşanan sorunlar, Çeçenistan sorunu ve PKK) karşı ve bölgesel sorunların tartışılması (Gürcistan-Türkiye ve Gürcistan-Rusya ilişkileri, Dağlık Karabağ sorunu, Irak’ta yaklaşan seçimler ve bölgedeki son durum) ve çözümünde işbirliği çerçevesinde ele alınmaktadır.

Sonuç: Türkiye-Rusya İlişkilerinin Geleceği

Türkiye’nin, önümüzdeki dönemde AB ile üyelik

müzakerelerine başlayacak olması, mevcut durumda oldukça olumlu olarak değerlendirilebilecek Türkiye-Rusya ilişkilerinin geleceğini etkileyebilecek (negatif veya pozitif yönde) önemli öğeler içermektedir.

Öncelikle, Türkiye’nin AB ile müzakerelere 3 Ekim 2005’de başlamasının bir önkoşulu olarak da nitelendirilebilecek, müzakerelerin başlayacağı tarihe kadar Ankara Anlaşması’nı, AB’de 10 yeni ülke bulunduğunu dikkate alarak uyarlamak zorunda olması meselesi önemlidir. Zirve Sonuç Belgesi’nde yer alan ve 3 Ekim 2005’e kadar Türkiye’den imzalaması talep edilen Uyum Protokolü ile, Türkiye ile AB arasında imzalanan Gümrük Birliği’nin, 1 Mayıs 2004 tarihinde AB’ye üye olan 10 yeni ülkeyi kapsayacak şekilde yayılması hedeflenmektedir.

Konu siyasi bir boyut kazanmış ve “Kıbrıs”ın tanınması tartışmasına dönüşmüştür. Bu durumda, “Kıbrıs” sorununun 3 Ekim 2005’e kadar Türkiye’nin istediği şekilde bir çözüme ulaştırılması için en büyük iş Ankara’ya düşmektedir. Ankara’nın bu süreci iyi kullanması ve derhal çalışmaları başlatarak BM’yi devreye sokması gerekmektedir. Herhangi bir çözüm olmaması ise “Kıbrıs” sorununun müzakereler boyu Türkiye’nin karşısına çıkacağı anlamına gelmektedir.²⁹

Bu bağlamda, Türkiye, BM Güvenlik Konseyi Daimi Üyesi olan Rusya’dan da Kıbrıs sorununun çözümü konusunda destek ve işbirliği talep etmektedir. Rusya, farklı sebeplerden dolayı, Kıbrıs politikasında geleneksel olarak sürekli Güney Kıbrıs Rum Yönetimi’nden yana bir tavır sergilemiştir. Ancak, Rusya bu politikasını değiştirmeye başlamış ve bunun ilk sinyali de İstanbul’da yapılan İslam Konferansı Örgütü toplantısı sırasında vererek ilk defa Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) ile doğrudan temasa geçmiştir.

Başbakan Erdoğan’ın son Moskova ziyaretinde de, Rusya Devlet Başkanı Putin, Rusya’nın, Annan Planı’nı desteklediğine ve KKTC’ye karşı uygulanan “abluka”nın kaldırılmasına katkı sağlamaya hazır olduğuna dair açıklamaları, Rusya’nın “Kıbrıs” politikasında, Türk tarafının lehine bir değişme yaşandığını göstermektedir. Rusya’nın bu konuda bundan sonra atacağı adımlar, Rusya ve Türkiye ilişkilerine yeni bir ivme kazandırabilecek niteliktedir.

AB ile müzakerelere başlayacak olması ve ülkedeki

27 The Foreign Policy Concept of the Russian Federation, <http://russia.shaps.hawaii.edu/fp/russia/russfpconcept200006.html>, 28 Haziran 2000.

28 Avrasya’da İşbirliği Eylem Planı, <http://www.rutam.org/turk/Avrasyada.php>.

29 Seda Çiftçi, “Turkey Update: Cyprus/Turkey’s Other Difficult Decision”, Turkey Project (CSIS), 7 Mart 2003; Mevlüt Katık, “European Commission Gives Conditional Approval for Turkey’s EU Ambitions”, http://www.eurasianet.org/departments/insight/articles/eav100604_pr.shtml, 6 Ekim 2004; Charlie Charalambous, “Greek Cypriots Defeated by ‘Conqueror’ Erdoğan at EU Summit”, Agence France-Presse, 18 Aralık 2004; Charles M Sennott, “Divided Turkey Faces Long Road to EU Membership”, *Boston Globe*, 18 Aralık 2004.

yatırım koşullarının iyileştirilmesi, Türkiye'yi siyasi ve ekonomik açıdan daha istikrarlı ve öngörülebilir bir ülke haline getirecektir. Bu durumda da, Türkiye'ye yabancı yatırım çekilmesi açısından önemli gelişmeler yaşanabilir. Bu bağlamda, önümüzdeki dönemde önemli ölçüde doğrudan Rus yatırımlarının da Türkiye'ye gelmesi beklenmektedir.

Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin AB'ye tam üye olması sebebiyle bu ülkedeki mevzuatın ve denetimlerin sıkılaştırılması da, burada yoğun olarak bulunan Rus sermayesinin başka bölgelere kaymasına sebep olabilir. Rusya'da Putin yönetiminin oligarklar üzerinde yürüttüğü ve giderek sıkılaştırdığı politikaların Rusya'dan sermaye kaçışını da hızlandırdığı göz önüne alınırsa, yakın dönemde Rusya'dan Türkiye'ye ciddi bir yatırım gelmesi beklenmektedir.

Diğer yandan, her iki ülke arasında önemli sorun alanları olarak değerlendirilen Bakü-Tiflis-Ceyhan Boru Hattı, Boğazlar'dan petrol geçişi, Mavi Akım, Çeçenistan sorunu, Kafkasya'nın durumu gibi konularda son dönemde yaşanan olumlu gelişmelerin önümüzdeki dönemde de devam edeceği varsıyılabilir. AB ile müzakerelere başlamış bir Türkiye'nin, dış ve güvenlik politikasının da daha az "milliyetçi" olacağı ve "çok taraflı bölge politikaları geliştirmek" zorunda kalacağı düşünülmektedir. Bu durumda da, Rusya'nın da bölge politikaları açısından daha fazla rahatlayacağını söylemek mümkündür. Gürcistan ve Ukrayna'da birbiri ardına yaşanan gelişmeler de Türkiye'yi Rusya için daha önemli bir ortak haline getirmiştir. Bu bağlamda, Irak'ın geleceği, ABD ve NATO'nun bölgedeki varlığı (Rusya'yı dengleyici nitelikte) da belirleyici unsurlar olacaktır.

Türkiye'nin bölge ülkeleri, özellikle de Rusya ile ilişkilerinin olumlu yönde ilerlemesi, 17 Aralık 2004 Zirve kararının "iyi komşuluk ilişkileri kurulmasına" ilişkin paragrafı konusunda yapılan değerlendirmelerde gündeme gelen Türkiye-Ermenistan ilişkilerinin geleceği açısından da önemli olacaktır. Nitekim, Başbakan Erdoğan'ın Rusya ziyareti sırasında da Rusya Devlet Başkanı Putin, Rusya'nın Dağlık Karabağ anlaşmazlığında arabuluculuk hatta garantörlük misyonu üstlenebileceğini dile getirerek, Türkiye'nin Ermenistan ile iyi komşuluk ilişkileri kurmasına yardımcı olabileceğini belirtmiştir.

AB ile müzakereler sürecinde, iyi komşuluk ilişkileri beklentisi çerçevesinde, Ermeni sorununun (Ermenistan sınırının açılması veya sözde Ermeni soykırımı iddialarının kabulü) sürekli gündemde tutulabileceği ve Türkiye'nin bu konuda adım atmaya zorlanabileceği gerçeği

ile beraber düşünüldüğünde de bu tür bir girişimin, Türkiye'nin AB'nin devreye girmesinden önce insiyafi ele almasını sağlayabileceği düşünülebilir.

Yine, Türkiye'yi içine alan bir AB'nin, Ortadoğu'da, Orta Asya'da ve Kafkaslar'da daha güçlü bir imaja sahip olacağı ve daha ciddi roller oynayabileceği tartışmaların hız kazandığı şu günlerde Türkiye-Rusya ilişkilerinin olumlu seyri, AB'ye üyelik sürecinde Türkiye'ye önemli katkılar sağlayacak niteliktedir.

Bir başka açıdan değerlendirildiğinde ise, Türkiye'nin AB üyeliği bağlamında en çok tartışılan konulardan biri olan nüfusu ve kişilerin serbest dolaşımına kısıtlamalar getirilmesi hususunun çözümünde de Rusya ile ilişkiler önemli bir rol oynayabilecek durumdadır. Doğum oranı

nın düşüklüğü ve yaşlanan nüfus dolayısıyla, Rusya nüfusunun 2025 yılında 125 milyona kadar düşeceği (şu anda 143.7 milyon) hesap edilmekte ve bunun da sadece 100 milyonunun Rusya'da yaşamaya devam edeceği ve bu nüfusun %70'inin de 50 yaş üstünde olacağı öngörülmektedir.³⁰ Bu durumda da, Rusya'nın giderek daha fazla kalifiye işgücüne ihtiyaç duyacağı ve bu yüzden Avrupa ile kalifiye Türk işgücü için yarışa girmesinin kuvvetle muhtemel olduğu şimdiden dile getirilmektedir.

Diğer yandan, Rusya, üyelik müzakerelerine başlayacak olmasının, Türkiye için, Türkiye-Rusya ilişkilerini olumsuz yönde etkileyecek bir takım sorumlulukları beraberinde getireceğini düşünmektedir ve bu kısmen de olsa doğrudur. Öncelikle, önümüzdeki dönemde Türkiye'nin daha çok AB ile meşgul olması ve müzakere sürecine odaklanması beklenmektedir.

Nitekim bu durum, Rusya Devlet Başkanı Putin tarafından da bu şekilde algılanmış olmalı ki, Putin, Ankara ziyaretinde Başbakan Erdoğan'a "AB'ye girerseniz artık

30 Julie Da Vanzo ve Clifford Grammich, *Dir Demographics: Population Trends in the Russian Federation*, RAND Publications, 2001.

böyle sık sık ziyaret edip görüşmeyiz” şeklinde bir serzenişte bulunmuştur. Başbakan Erdoğan, her ne kadar, AB ile ilişkilerin geliştirilmesinin, diğer ülkelerle ilişkileri etkilemeyeceğini söylese ve Putin, Başbakan Erdoğan’ın Rusya ziyareti sırasında, ağız değiştirerek, bu kez, Türkiye’nin AB ile bütünleşmesinden, Rusya’nın memnurluk duyduğunu dile getirse de, Rusya açısından bu konudaki soru işaretleri tam olarak ortadan kalkmış değildir.

Türkiye’nin AB’ye üyelik sürecinde, Türkiye-Rusya ilişkileri bağlamında önemli olabilecek bir başka sorun da, Türkiye’nin AB müktesebatına uyumu çerçevesinde pek çok alanda yaşayacağı değişimin karşılıklı ilişkileri zorlaştırıcı niteliğidir. Bu durum, Türkiye-Rusya ticari ilişkilerinin düzenlenmesinde, Türkiye’de uyum sürecinde yaşanacak değişim sebebiyle kendini hissettirebilecektir.

Yine, AB müktesebatına uyum dahilinde, Türkiye’nin özellikle de Adalet ve İçişleri konularında (özellikle de sınırların yönetimi, kontrolü ve yasadışı göç akımları ve iltica alanlarında) AB ile işbirliği halinde olma gereği, Türkiye’nin bu konu ile ilgili olarak daha önceki uygulamalarını yeniden düzenlemesini zorunlu kılmaktadır.³¹

Bu bağlamda, Türkiye’nin hali hazırda oldukça esnek olan vize politikası da değişmek durumundadır. Türkiye’nin, vize politikasını Schengen vize rejimi standartlarına uyumlaştıracak ve bu bağlamda, AB’nin “negatif vize listesini” kabul edecek olması Türkiye’ye girmek isteyecek ve şimdiye kadar iki aylık bir kalım süresi için sınırda bandrol usulü vize alan Rus vatandaşları için de önemli sonuçlar doğuracaktır. Yeni durumun, Türkiye ve Rusya arasındaki turizm potansiyelini olumsuz yönde etkileyebileceği tartışmaları şimdiden yapılmaktadır.

Yukarıda değinildiği şekilde, Türkiye ve Rusya’nın AB ile farklı yönler ve düzeylerde gelişen ilişki biçimi de, her iki ülke arasındaki ilişkileri, hem olumlu ve hem de olumsuz yönde etkileyebilme potansiyelini sahiptir. Rusya ve AB’nin ortak çıkar alanlarında birlikte hareket edebildikleri görülmektedir ancak tüm bu ortak işbirliği konularına rağmen, aralarındaki ilişki oldukça kırılgan bir özellik göstermektedir. Her an gerginleşme potansiyeli olan Rusya-AB ilişkilerinin, Türkiye-AB ilişkilerine de olumsuz yansımaları görülebilir. Bunda Rusya’nın önümüzdeki dönemde nasıl bir ülke olmak isteyeceğinin (daha otoriter, daha demokratik) etkisi büyük olacaktır. Öte yandan, Rusya ile AB’nin ortaklaşa hareket ettikleri ve işbirliği yaptıkları konularda (enerji, sınırların kontrolü, organize suçlar, çevre, insan ve uyuşturucu ticareti-

nin önlenmesi vs.) diğer önemli bir bölge ülkesi olan Türkiye’nin de katkısı mümkün olabilir.

Türkiye’nin bölgeye yönelik gelecekteki politikalarının belirlenmesinde, Türkiye-AB müzakere sürecinin seyrinin de etkisi olması beklenmektedir. Bu bağlamda da, pek çok önemli siyasi, sosyal, ekonomik ve teknik değişimi öngörmesi dolayısıyla müzakere sürecinin zorlu olacağı varsayımından hareketle, yakın gelecekte, Batı’ya bir alternatif olarak görmese de, Türkiye’nin, eski Sovyet coğrafyasına yönelik politikalarını tekrar gözden geçirmek ve önceliklerinden biri haline getirmek isteyeceği ve bunu, AB’ye, Türkiye için bir alternatif yol ya da Türkiye’nin AB’ye sağlayabileceği bir katma değer olarak sunabileceği varsayımı yapılmaktadır.

Burada Türkiye-Rusya ilişkilerinin geleceği bakımından düğümü asıl çözecek olan, her iki ülkenin mevcut olan artı ve eksileri değerlendirme kapasiteleri ve bu yöndeki siyasi iradelerini kullanma biçimleridir.

Kaynakça

Agreement on Partnership and Cooperation, http://europa.eu.int/comm/external_relations/cee-ca/pca/pca_russia.pdf; COM(94), 257, 15 Haziran 1994

Apap, Joanna, Carrera, Sergio ve Kirişçi, Kemal, “Turkey in the European Area of Freedom, Security and Justice”, CEPS EU-Turkey Working Papers, sayı:3, Ağustos 2004.

Avrasya’da İşbirliği Eylem Planı, <http://www.ru-tam.org/turk/Avrasyada.php>.

Aydın, Senem ve Keyman, Fuat, “European Integration and the Transformation of Turkish Democracy”, Centre for European Studies (CEPS) Working Paper, sayı:3, Ağustos 2004.

Barysch, Katinka ve Grant, Charles, “Russia, the EU and Ukraine: Not a Tug of war”, Centre for European Reform (CER) Briefing Note, 1 Aralık 2004.

Boland, Vincent, “Turkey is Becoming a Re-Religious Society and Trying to Join a Post-Religious Europe”, Financial Times, 5 Ekim 2004.

_____, “After 41 Years, Gulf Still Divides Turkey and Europe”, Financial Times, 18 Aralık 2004.

Büyükkırmı Erhan (der.). Değişen Dünyada Rusya ve Ukrayna. (Ankara: Phoenix Yayınevi, Eylül 2004)

31 Joanna Apap, Sergio Carrera ve Kemal Kirişçi, “Turkey in the European Area of Freedom, Security and Justice”, CEPS EU-Turkey Working Papers, sayı:3, Ağustos 2004.

Cremona, Marise, "The European Neighbourhood Policy: Legal and Institutional Issues", Center on Democracy, Development, and the Rule of Law (CDDRL) Working Papers, sayı:25, 2 Kasım 2004.

"EEC-Turkey Association Agreement (1963), Official Journal, sayı:217, 29 Aralık 1964.

"The Enlarged European Union and its Eastern Neighbours: Problems and Solutions", Policy Briefs, <http://www.osw.waw.pl/en/epub/epunkt/2003/10/031029.htm>.

Emerson, Michael ve Tocci, Natalie, "Turkey as a Bridgehead and Spearhead Integrating EU and Turkish Foreign Policy", Centre for European Studies (CEPS) Working Paper, sayı:1, 2004.

Emerson, Michael, "European Neighbourhood Policy: Strategy or Placebo?", CEPS Working Document, sayı 215, Kasım 2004.

_____, "Two Cheers for the European Neighbourhood Policy", http://www.ceps.be/Article.php?article_id=338&, Ocak 2004.

EU-Turkey Customs Union, http://europa.eu.int/comm/enterprise/enterprise_policy/gov_to_gov_others/dialog/candidate_countries/turkey/

European Council, Presidency Conclusions, Helsinki European Council, 10-11 Aralık 1999, <http://www.europa.int/council/off/conclu/dec99/index.htm>.

European Council, Presidency Conclusions, Brussels European Council, 16-17 Aralık 2004, http://europa.eu.int/european_council/conclusions/index_en.htm.

Financial Times, "Editorial: A Date with Turkey", 18 Aralık 2004.

The Foreign Policy Concept of the Russian Federation, <http://russia.shaps.hawaii.edu/fp/russia/russfpconcept200006.html>, 28 Haziran 2000.

Grabbe, Heater, "How the EU should Help its Neighbours", CER Policy Brief, Haziran 2004.

_____, "From Drift to Strategy: Why the EU should Start Accession Talks with Turkey", CER Essays, Temmuz 2004.

Grant, Charles, "US, EU and Russia: A New Order?", CER Bulletin, sayı:20, Ekim/Kasım 2001.

_____, & Barysch, Katinka, "The EU-Russia Energy Dialogue", CER Briefing Note, Mayıs

2003.

Giscard d'Estaing, Valerie, "A Better European Bridge to Turkey", Financial Times, 25 Kasım 2004.

Gromadzki, Grzegorz, Sushko, Oleksandr, Vahl, Marius, Wolczuk, Kataryna & Wolczuk, Roman, "Ukraine and the EU after the Orange Revolution", CEPS Policy Brief, sayı:60, Aralık 2004.

Hughes, Kirsty. Turkey and the European Union: Just Another Enlargement?-Exploring the Implications of Turkish Accession. Brüksel: Friends of Europe, Haziran 2004.

_____. The Political Dynamics of Turkish Accession to the EU: A European Success Story or the EU's Most Contested Enlargement?. Swedish Institute for European Policy Studies, sayı:9, Aralık 2004.

Kaakkuriniemi, Tapani, "Enlargement Meets Russia: A Country too Different, too Eastern for the EU?", <http://www.edc.spb.ru/conf2001/Kaakkuriniemi.html>

Katık, Mevlut, "European Commission Gives Conditional Approval for Turkey's EU Ambitions", http://www.eurasianet.org/departments/insight/articles/eav100604_pr.shtml, 6 Ekim 2004.

Lesaar, Henrik, "Wider Europe-A Ring of Friends?", Europe Infos, sayı:55, Aralık 2003.

Lunskey, Lana, "Inconsistencies in Accession European Union-The Case of Uneasy Neighbours", http://www.eucenter.scrippscol.edu/eu_events/paper/panel17/lana_lunskey.html

Morozov, Viatcheslav, "Inside/Outside: Europe and the Boundaries of Russian Political Community", <http://www.csis.org/ruseura/ponars/workingpapers/023.pdf>, Ekim 2004.

O'Rourke, Breffni, "EU: Report Underscores Turkey's Progress, but Notes Much Work Still to be Done", http://www.eurasianet.org/departments/insight/articles/eav110603a_pr.shtml, 6 Kasım 2003.

Rahr, Alexander, "EU does not Want Russia Walking on its European Law", <http://www.rosbaltnews.com/print/print?cn=63200>, 30 Haziran 2003.

2004 Regular Report on Turkey's Progress Towards Accession, COM (2004), 656 final, 6 Ekim 2004.

Reuters, "Bot Says Big Chance EU Referendums Exclude Turkey", 19 Aralık 2004.

Spiteri, Sharon, "Bolkestein Says Turkey should Stay Outside EU", <http://www.xakbroker.com/main/news-show.asp?id=20176>, 8 Mart 2004.